

KAN ARBETSLÖSHETS- FÖRSÄKRINGEN VARA UTBUDSHINDRANDE NÄR DET INTE FINNS NÅGRA JOBB?

Sten Johansson

Problemet: Arbetslösheten eller den arbetslöse?

Ekonomisk Debatt har utkommit med ett temanummer som helt ägnas arbetskraftsutbudet. Är det rätt fråga som diskuteras när man projicerar ett förmodat problem från åren efter 2010 bakåt till nuläget? Utgångspunkten är den arbetskraftsbrist som förmodas uppkomma någon gång efter 2010, dvs mer än fem år framåt i tiden. Om lönebildningen fungerar kommer ingen allmän arbetskraftsbrist att synas vare sig om sex år eller om tio år. I temanumret finns ingen roll för lönebildningen. Däremot tycks alla vara inne på att försämringar av arbetslöshets- och sjukförsäkringarna kan lösa de problem som kan uppkomma när små ungdomskullar skall ersätta de stora 40-talistkullar som går i pension.

I temanumret lämnar några av Sveriges tongivande ekonomer bidrag till den förhärskande uppfattningen att de lägre samhällsskiktens arbetsvilja måste stärkas med hjälp av disciplinära åtgärder. Det gäller framför allt i diskussionen om arbetslöshetsförsäkringen och sjukförsäkringen. Under ytan i båda dessa diskussioner frodas de mest vulgära föreställningar om folks ovilja att arbeta och att auktoritära metoder behövs för att främja arbetsviljan.

Deras rekommendationer ligger dock rätt i tiden. Det stämmer med tidsandan högt uppe i olika samhällshierarkier. Tidsandan präglas av en slags besvikelse på folket som anses "miss-

bruka" bidrag. Den leder till att journalister, opinionsbildare, samhällsforskare och politiker – långt in på vänstersidan – fäster tilltro till varje rapport, varje tidningsartikel, varje skröna som cirkulerar om det bidragsmissbrukande arbetsvilliga folket. Ingen tittar på statistiken som säger att det nästan inte finns några lediga jobb, att det finns mer än tio arbetssökande för varje ledigt jobb och att de lediga jobb som finns tillsätts på mindre än två veckor.

I det här inlägget vill jag därför rakt på sak ifrågasätta Peter Fredrikssons och Bertil Holmlunds recept för en optimal arbetslöshetsförsäkring. I receptet ingår sjunkande kompensationsgrad i två eller tre steg vid längre arbetslöshetstider, stärkt kontroll av arbetslösas sökaktivitet samt arbetsmarknadsåtgärder för att testa arbetsviljan hos de arbetslösa. Syftet med förändringarna i nuvarande försäkring är att kraftigt öka trycket på de arbetslösa att söka mera aktivt och att sänka sina anspråk på löner och annat. De har inte visat att åtgärderna behövs eller att de socialt stötande åtgärderna kan fungera rent ekonomiskt i vårt land.

Man kan undra om inte i varje fall debatten om arbetslöshetsförsäkringen är en i-stället-för-debatt. I stället för att handla om varför vårt ekonomisk-politiska system inte längre kan klara något som tillnärmelsevis liknar full sysselsättning riktas intresset över på skuldbeläggning av de arbetslösa och de sjukskrivna. I själva verket är arbetslösheten ett marknadsmisslyckande, vilket borde erkännas i debatten. Med fyra decennier med arbetslösheten pendlande mellan 1,5 och 3,5 procent är det svårt att glömma att full sysselsättning varit möjlig. Den höga arbetslöshet vi har nu är ett värre systemfel än den höga inflation vi hade under de två senare av de fyra decennierna med full sysselsättning.

Nära 250 000 är öppet arbetslösa, drygt fem procent av arbetskraften en-

REPLIK

till Fredriksson och Holmlund

Sten Johansson har just återkommit till SOFI som forskare och professor emeritus efter sex år som chef för FIEF. Han var 1983–1992 chef för SCB och dessförinnan professor i välfärdsforskning vid SOFI. Sten.Johansson@sofi.su.se.

Tack till Johnny Zetterberg för kritiska genomläsningar.

ligt den unika svenska arbetslöshetsdefinitionen. När situationen skall jämföras med andra länder måste man lägga till ca en procentenhet.¹ Man skall också lägga till drygt två procentenheter som består av ca 100 000 personer i olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Det blir sammanlagt drygt åtta procent. Det är ganska nära massarbetslöshet om man reserverar det begreppet för tio procents arbetslöshet och högre. Dit är det fortfarande en dryg procentenhet kvar.

I en sådan situation är arbetslöshetsförsäkringen det viktigaste instrumentet för att förhindra att massarbetslösheten leder till massfattigdom. Att göra om försäkringen till ett instrument att pina de arbetslösa med är ingen bra idé. Det är bara dålig vetenskap.

Fredriksson/Holmlunds optimala arbetslöshetsförsäkring

Fredriksson och Holmlund slår inledningsvis fast att arbetslöshetsförsäkringen är till för skydda arbetstagare mot inkomstbortfall till följd av arbetslöshet. De vill också inledningsvis försäkra läsaren om att "försäkringsvärdet" skall vara intakt om deras optimala arbetslöshetsförsäkring införs men denna försäkringen följer inte med i deras resonemang fram till rekommendationerna.

Ur sökteorin härleder de rekomen-

dationerna (1) att kompensationsgraden skall falla ju längre arbetslösheten varar, (2) att de arbetslösa sökaktivitet skall kontrolleras med utfall av tydliga sanktioner vid låg sökaktivitet och (3) att arbetsmarknadspolitiska åtgärder skall användas för arbetsviljeprövning.

Sammanfattningsvis finner de att den nuvarande svenska arbetslöshetsförsäkringen innehåller sådana inslag men i alltför begränsad omfattning. Kompensationsgraden faller med arbetslöshetstidens längd i viss men enligt de två forskarna i alltför liten utsträckning. Det så kallade "taket" i försäkringen sänks efter 20 veckor, vilket endast drabbar arbetslösa med tidigare ganska välbetalda jobb. Kompensationsgraden borde falla i två eller tre steg för alla ersättningsberättigade, rekommenderar de. Hur en sådan rekommendation är förenlig med ett oförändrat "försäkringsvärde" för den enskilde arbetslöse framgår dock inte.

Den svenska försäkringen ställer krav på aktivt arbetssökande, men arbetsförmedlarna tillämpar kraven med alltför lite bruk av de sanktionsmöjligheter som finns. Denna ståndpunkt baserar de på ett statistiskt undermåligt utlåtande av Riksrevisionen som de refererar till helt kritiskt.² Enligt Riksrevisionen ger arbetsförmedlarna

¹ Den består av personer som inte har något arbete, som söker arbete och som kan ta jobb omedelbart men som bedriver studier i någon form i väntan på att något jobb skall dyka upp. Denna arbetslöshetsdefinition som utesluter arbetslösa studerande är unik för Sverige. Den genomdrevs av dåvarande arbetsmarknadsminister Anna-Greta Leijon under min tid som chef för SCB. Den genomfördes dock inte som ministerstyre utan helt regelmässigt genom ett regeringsbeslut mot min och verksdirektionens uppfattning, för övrigt det enda direkta politiska ingrepp som SCB blev utsatt för under min tid.

² Skall man som forskare ge legitimitet åt en statistiskt undermålig rapport som baseras på vad rapportförfattarna kallar ett "strategiskt" urval? Riksrevisorerna har sorterat arbetsmarknaderna i "kluster" och valt ut "tvillingpar" i tre steg. Bland 30 arbetsförmedlingskontor (oklart hur utvalda av 325) valde man sedan tio tvillingpar av inbördes likartade kontor för en "måluppfyllelseanalys". Dock hade man i förväg bestämt att den ena tvillingen skulle ha hög arbetsplaceringsgrad och den andra låg. Av de tio sålunda subjektivt utvalda tvillingparen valde riksrevisorerna därefter bort sex. Det strategiska urvalet kom efter denna "urvalsanalys" att bestå av fyra tvillingpar men med sju (!) kontor. Ett kontor med avvikande låg arbetsplaceringsgrad fick fungera som tvilling i två (!) av de parvisa jämförelserna. Resultaten från de fyra parvisa jämförelserna kan självklart inte generaliseras till populationen av 325 kontor.

alltför få platsanvisningar till de arbetslösa, vilket gör det svårt att kontrollera arbetsviljan. Förmedlarna borde ge varje arbetslös platsanvisningar till flera lediga platser och inte lämna de arbetslösa under de första 100 dagarna att på egen hand söka bland de lediga platser som finns i förmedlingens utbud. Vidare är arbetsförmedlarna obenägna att tillgripa sanktioner mot arbetslösa som inte söker tillräckligt ivrigt.

Riksrevisorerna har dock inte frågat sig om arbetsförmedlarbeteendet beror på att både den arbetsökande och arbetsförmedlaren vet att det inte finns några jobb att söka med utsikt till framgång. Detta gäller för väldigt många av de arbetslösa när arbetslösheten är så hög som nu. Att då inte köra med några schablonmässiga aktivitetskrav – sök minst fyra jobb, sök upp minst två arbetsgivare – innebär att arbetsförmedlarna i gemen tillämpar lagen med professionellt och mänskligt omdöme. Jag skall strax återkomma med belysande statistik som svar på den frågan.

I den optimala utformningen ingår alltså att arbetsmarknadspolitiska åtgärder skall användas till att testa de arbetslösas arbetsvilja. Visst, det sker redan till en del genom det s k AGA-programmet för långtidsarbetslösa men nog är detta den slutliga perversionen av den svenska arbetsmarknadspolitikens idé som den utformades av Gösta Rehn och Rudolf Meidner på 50-talet och praktiskt genomfördes av Bertil Ohlsson på 60-talet.

Rimligen är det en berättigad fråga om arbetsmarknadens funktionssätt numera verkligen är så bristfälligt att

man skulle behöva tillämpa 20-talets metoder med lågbetalda AK-jobb för att disciplinera de ca 400 000 som är arbetslösa arbetssökande. För att få perspektiv på Fredrikssons och Holmlunds rekommendationer kan det vara belysande att jämföra vissa aspekter på arbetsmarknadens funktionssätt i Sverige och USA. Sedan år 2000 finns ett ganska gediget statistiskt svar på den frågan i form av SCBs konjunkturstatistik över vakanser som SCB redovisar kvartalsvis.³

Vakansgrad och rekryteringstid

Den senast tillgängliga statistiken är för andra kvartalet 2004. Under kvartalet fanns det i medeltal 41 000 lediga jobb på den svenska arbetsmarknaden, 27 800 i den privata sektorn och 13 200 i den offentliga sektorn. Rekryteringsgraden definierat som antalet lediga jobb i förhållande till antalet anställda är så låg som 1,1 procent. Vakanserna var 13 500 och vakansgraden i det privata näringslivet 0,4 procent. Som jämförelse redovisar SCB vakansgraden i USA till drygt två procent. Vakansgraden på den flexibla arbetsmarknaden i USA är fem gånger högre än på den förmodat bidragsdopade svenska arbetsmarknaden. Sådana jämförelser med USA är alltid lite tveksamma. I det här fallet görs jämförelsen vid en tidpunkt då arbetslösheten är på ungefär samma nivå och då arbetslöshetsförsäkringen i USA är betydligt mindre förmånlig än den svenska.

Genomsnittlig rekryteringstid för nyanställningar får man fram genom att dividera antalet lediga jobb med antalet

3 Ante Farm (se t ex Farm 2003) har sedan lång tid starkt bidragit till att finslipa begreppsapparaten för vakansstatistiken. Ett ledigt jobb uppkommer "då en arbetsgivare påbörjat aktiv rekrytering utanför företaget men ännu inte tillsatt jobbet". Det avförs som ledigt i statistiken då jobbet tillsätts efter en viss rekryteringstid. Vakanser definieras som "lediga jobb utan bemanning som kan tillträdas omedelbart" i syfte att mäta otillfredsställd efterfrågan på arbetskraft analogt med hur man mäter otillfredsställt utbud av arbetskraft som "arbetsökande utan arbete som kan ta arbete omedelbart".

nyanställda per månad.⁴ Genomsnittlig rekryteringstid kan tolkas som mått på matchningseffektivitet på arbetsmarknaden och är därmed ett intressant mått på arbetsmarknadens funktions sätt. Under första kvartalet i år var den genomsnittliga rekryteringstiden i det privata näringslivet 0,3 månader, alltså i genomsnitt mindre än två veckor.

Problemet – och rekommendationerna?

Särskilt konstigt är inte det resultatet. Det fanns i genomsnitt 41 000 lediga jobb under andra kvartalet i år. Samtidigt fanns det ca 400 000 öppet arbetslösa eller sysselsatta med studier eller AMS-åtgärder i väntan på jobb, alltså 10 arbetslösa per ledigt jobb. Kan arbetslöshetsförsäkringen vara kraftigt utbudshindrande när privata arbetsgivare gör sina rekryteringar på mindre än två veckor? Fredriksson och Holmlund har inte visat att arbetslöshetsförsäkringen utgör ett hinder för att få lediga jobb tillsatta inom rimlig tid. Har de alls fått grepp om ett problem som behöver lösas?

Vad skall man sedan säga om Fredrikssons och Holmlunds rekommendationer och deras kritiklösa åberopande av Riksrevisionens utlåtande om arbetsförmedlarnas arbetssätt? Aktivt arbetssökande skall innebära minst två och helst fyra arbetsgivarkontakter i veckan enligt ett experiment i USA som Fredriksson och Holmlund särskilt omnämner.

De två vill att arbetslöshetsförsäkringens kompensationsgrad skall försämrats i två eller tre steg allt eftersom arbetslösheten fortgår med alltmer svår bemästrade ekonomiska problem för de arbetslösa och deras familjer. Som lök på laxen vill de att de arbetslösa dessutom skall sättas i arbetsmarknadsåtgärder för

att arbetsviljeprövas. Sådana placeringar kan inte undgå att bli djupt förnedrande för den enskilde. De skulle helt diskreditera de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som utpekats som ”arbetsviljeprövning”. Varje arbetslös som sätts i ett sådant program skulle stigmatiseras socialt och inför varje potentiell arbetsgivare.

Riksrevisionen vill med instämmande av de två forskarna att arbetsförmedlarna skall börja ge alla platsanvisningar redan tidigt i arbetslöshetsperioden och anmäla alla som inte köar tillsammans med andra framför varje ledigt jobb. Som skäl för detta för många tröstlösa köande anger Riksrevisionen specifikt att det behövs för att kontrollera arbetsviljan.

Jag tvivlar på att detta är väl genomtänkta förslag från de två forskarna och Riksrevisionen sett från rekryterande arbetsgivares sida. Få arbetsgivare vill ha 100-tals sökande till ett utannonserat jobb och absolut inte om en mängd av dem som lämnat in ansökan mest gjort det för att Riksrevisionen vill att arbetsförmedlingen skall pröva arbetsviljan. Ännu värre blir det om varje arbetslös skall ta personlig kontakt med upp till fyra arbetsgivare i veckan.

Den missbrukade söketeorin

Inget är så praktiskt som en god teori, har någon stor tänkare sagt. Men när man ser hur teorin om arbetslösas sökbeteende används, isolerad från alla andra arbetsmarknadsfaktorer av Fredriksson och Holmlund, till ensidiga rekommendationer kan man börja undra om den goda teorin alltid leder till bra praktik.

Visst, arbetslöshetsförsäkringen kan på goda grunder förmodas ha vissa in-

⁴ SCB mäter antalet nyanställningar genom den Kortperiodiska sysselsättningsstatistiken (KS) på de arbetsställen som ingår i Konjunkturstatistiken över vakanser (KV). Antal lediga jobb utgörs av antalet lediga jobb en viss mättdag i månaden. Antal nyanställningar utgörs av antalet personer som har anställts under hela månaden. Kvartalsresultat estimeras som ett kvartalsgenomsnitt för de månader som ingår i kvartalet.

Arbetslöshetsförsäkringens omgivning av aktörer och processer

Sysselsättning och arbetslöshet varierar med världskonjunkturen och med finans- och penningpolitiken i Sverige. Förändringar i efterfrågan leder till att arbetsgivare minskar eller ökar jobben lokalt och till att få eller många blir arbetslösa. Erfarenhet av och risk för arbetslöshet leder till att löntagare vill ha en arbetslöshetsförsäkring med hög kompensationsgrad. Arbetsförmedlingen gör information om lediga jobb tillgänglig för arbetslösa. Arbetslösa söker jobb genom att ställa sig i kön till olika lediga jobb. Arbetsförmedlingen kontrollerar arbetslösas sökaktivitet. Arbetsgivaren väljer den mest produktive av de sökande men kan också avstå från att fylla vakansen. Arbetsförmedlingen sätter in åtgärder till stöd för dem som varit arbetslösa länge. Vid hög arbetslöshet möjliggör försäkringens ett köbeteende bland arbetslösa anpassat efter deras olika preferenser och omständigheter. Vid hög arbetslöshet har skillnader mellan arbetslösa i köbeteende ringa samhällsekonomiska effekter.

citamentseffekter. Men Fredriksson och Holmlund går aldrig utanför sökteorins ensidiga fokus på den arbetslöse så att deras teori till slut bara duger till ett envist moraliserande. Egentligen borde det vara självklart att arbetslöshetsförsäkringens funktionssätt och effekter måste studeras i ett vidare samhällsekonomiskt sammanhang med flera viktiga aktörer omkring den arbetslöse. I ovanstående ruta söker jag sammanfatta detta vidare sammanhang.

Listan över aktörer och processer, vilka påverkar arbetslöshetsförsäkringens effekter, skulle kunna göras längre med stöd av både teori och erfarenhet. Sociologer vill på goda grunder ha med vänner, grannar, familj med som aktörer omkring den arbetslöse och dennes strävan att vidmakthålla dessa gruppers respekt och aktning.

Nationalekonomisk empirisk forskning om den svenska arbetslöshetsförsäkringens funktionssätt har nästan uteslutande utgått från en sökteori som är avgränsad från denna vidare ekonomiska verklighet. Enligt sökteorin bestäms arbetslösas övergång till arbete av deras sökintensitet och deras reservationslön inom ramen för det rådande arbetsmarknadsläget. Man antar att

kompensationsgraden och ersättningsperiodens längd i försäkringens påverkar de arbetslösas sökintensitet och reservationslön och att dessa i sin tur påverkar övergångssannolikheten till arbete.

När Rune Åberg (1997, 2001) undersökte hur sökteorins antaganden om sökintensitet, reservationslön och övergång till arbete fick han några tydliga resultat som haft väldigt svårt att tränga sig in på Fredrikssons och Holmlunds referenslistor (se t ex Fredriksson och Holmlund 2003). Resultaten tycks innebära att sökteorins antaganden inte är särskilt giltiga i den uppsättning institutionella faktorer som gäller i den svenska miljön.

Sökintensiteten, mätt som arbetsökandetimmar, bestäms enligt Åbergs undersökning främst av hur många vakanser det finns på den lokala arbetsmarknaden, om den arbetslöse har ekonomiska svårigheter, om han/hon har lång utbildning och är starkt arbetsorienterad. Sökandetimmarna blir färre om den arbetslöse räknar med återanställning hos en tidigare arbetsgivare eller om han/hon är sysselsatt i AMS-åtgärder. Däremot minskar inte arbetssökandetimmarerna ju längre man varit arbetslös.

Sökintensiteten i sin tur leder till flerarbetsgivarkontakter utom förutom europeiska invandrare. För dem hjälper det inte att söka kontakt om arbetsgivaren inte vill ha kontakt. Kontakt med arbetsgivare tar man och får man om man har chans till återanställning och om man är svensk. Män, arbetslösa med yrkeserfarenhet och stark arbetsorientering tar och får också fler kontakter medan en fatalistisk livshållning är förenad med färre kontakter.

Vilka får jobben?

Vilka var det då som hade fått arbete enligt den första uppföljningen fem månader senare? Det var de som räknat med återanställning, de som inte varit arbetslösa länge och de som var starkt arbetsorienterade. I övrigt var det enligt Åbergs undersökning ett svagt plus att vara man, att ha yrkeserfarenhet och att ha utbildning i sökt yrke. Arbets sökandetimmar, däremot, hade inget samband med chansen att få ett jobb.

Åberg återvänder till sina arbetslösa för en uppföljning två år senare och redovisar sina resultat med en mera utvecklade modellapparat. Arbetslöshetens varaktighet minskar kraftigt chansen att få jobb. I de begränsade modellerna får han visst stöd för att sökaktivitet och reservationslön har betydelse. När han i en utvidgad modell tar hänsyn till en mängd variabler, vilka har med arbetsgivarnas anställningskriterier att göra, försvinner effekten av alla variabler i sökteorin, också sådant som flyttningsberedskap och benägenheten att acceptera ett jobb på en lägre kvalifikationsnivå.

De variationer i kompensationsgraden mellan 90 och 75 procent som varit aktuella i Sverige under 90-talet har studerats i olika separata under-

sökningar med varierande resultat när det gäller effekten på övergångarna till arbete.⁵ Effekten (mätt som elasticiteter) varierar också stort mellan länder. I bl.a. Tyskland har man i allmänhet inte kunnat belägga någon effekt. I bl a Holland har man funnit stora effekter. Av de svenska studierna har bara Carling, Holmlund och Vejsiu (1999, 2001) funnit en stark effekt (elasticitet = 1,6), väsentligt högre än det internationellt etablerade intervallet 0,2–0,9. I en tidigare studie av Carling m fl (1996) fann man ingen effekt, ett resultat som inte omnämns i den senare studien. Johansson och Selén kom i sin reanalys fram till att Carlings m fl starka effekt var en statistisk artefakt.

Sverige kunde under 1970- och 80-talen ha arbetslöshetsnivåer under två procent trots att kompensationsgraden i försäkringen var 90 procent. Variationen mellan länder och över tid i Sverige tyder på att institutionella åtgärder kraftigt kan begränsa de teoretiskt härledda effekterna på arbetsutbudet av arbetslöshetsförsäkringens incitamentssänkande effekter.

Arbetsgivaren bestämmer

Det förhållande som helt försvinner ur sikte i sökteorin i Fredriksson/Holmlunds tappning är att det är arbetsgivaren som bestämmer om en anställning skall ske och vem som skall få anställningen, det senare i första hand utifrån produktivitetskriterier, kan man anta. I sökteorin skall vakansläget beaktas men arbetsgivarnas beteende beaktas inte närmare, trots att dessa spelar en avgörande roll för om och när den arbetslösa kan övergå till arbete.

Arbetslösas sökintensitet kan i ekonomisk teori knappast ha någon

⁵ Harkman (1997) samt Johansson och Selen (2001) studerade 1993 års sänkning av kompensationsgraden från 90 till 80 procent, Carling, Holmlund och Vejsiu (2001) samt Johansson och Selén (2000, 2003) studerade 1996 års sänkning av kompensationsgraden från 80 till 75 procent.

avgörande betydelse för arbetsgivarens beslut och har ingen betydelse alls enligt Åbergs resultat. Arbetslösa förbättrar heller som regel inte sina chanser att få jobbet med underbud i lönekrav eller genom att acceptera lägre kvalificerade jobb (Agell och Lundborg 2003).

Det är klarlagt i forskningen att sökandes arbetslöshet och hur länge de varit arbetslösa negativt påverkar arbetsgivarens rangordning av de sökande men inte att sökintensiteten i sig har betydelse för arbetsgivarens val mellan olika sökande, bl a Eriksson och Lagerström (2004).

Arbetsförmedlingens roll

Arbetsförmedlingens roll är att möjliggöra korta vakanstider genom god service till arbetsgivare och arbetssökande och att motverka långtidsarbetslöshet genom åtgärder som vidmakthåller eller förbättrar den arbetslöses kompetens. Enligt olika undersökningar tycks arbetsförmedlingarnas tjänster ha medverkat i någon form vid ungefär 35 procent av jobbtillsättningarna i ekonomin.

Arbetslösas köbeteende

Den arbetslöses sökbeteende har naturligtvis betydelse för utgången i det enskilda fallet. Sökbeteendet kan emellertid analyseras som beteende i kön till lediga jobb, vilket är särskilt relevant när arbetslösheten är hög såsom den för närvarande är.

Den arbetslöse kan i viss utsträckning påverka sin plats i kön till lediga jobb genom att ivrigt tränga sig fram eller passivt låta andra passera. Stark arbetsorientering, t ex, imponerar på arbetsgivaren och ökar sannolikheten att bli vald till jobbet enligt Åbergs undersökning. Äldre arbetslösa passiviserar sig i kön till lediga jobb, ofta med motiveringen att eventuella lediga jobb skall gå till de unga. I många andra situationer kan det vara rationellt för

den arbetslöse att acceptera en plats längre bakåt i kön vilket påpekas bl.a. i Arbetsmarknadspolitiska kommitténs betänkande SOU 1996:34.

Vilken samhällsekonomisk betydelse arbetslösas köbeteende har – så länge arbetsgivare kan tillsätta sina vakanser med kompetenta och ivrigare jobbsökare – har knappast alls diskuterats i forskningen. Forskarnas intresse har huvudsakligen styrts av det sk moral hazard problemet. Kyligt ekonomiskt tänkande har fått ge vika för lite moralpanik. Alla arbetslösa borde stå framför arbetsgivarna ivrigt viftande med sina ansökningshandlingar och visa att de verkligen vill jobba.

Troligen har visst smygande i kön snarast positiv samhällsekonomisk effekt genom att bidra till att arbetsgivaren lättare hittar de mera produktiva i kön.

Slutkommentar

Om man som Fredriksson och Holmlund tar utgångspunkt i sökteori helt isolerad från omgivande institutionella faktorer riktas strålkastarljuset på fel problem. De ser inte att arbetslösheten är problemet – inte den arbetslöse.

Arbetslösheten, på den nivå som för närvarande råder i Sverige, skall ses för vad den är – ett systemfel i marknadsekonomin, ett marknadsmisslyckande. Ett sådant systemfel rättar man inte till genom att försäkra arbetslöshetsförsäringen som är det viktigaste skyddet mot att hög arbetslöshet leder till vittspridd fattigdom. Att sänka ersättningsnivån för alla arbetslöshetsförsäkrade efter några månaders arbetslöshet och sedan sänka den ytterligare skulle förvisso öka desperationen bland de arbetslösa i kön till de få jobben. Några skulle tränga sig framåt i kön, vifta ivrigare med sina papper. Men att någon tar sig en plats längre fram i kön minskar ju inte köns längd. Det blir knappast fler som får

jobb. Arbetsmarknadens funktionssätt förbättras inte.

När antalet arbetslösa är tio gånger högre än antalet lediga jobb är det ingen bra idé att alla arbetslösa skall söka fler av det lilla antalet lediga jobb, att arbetsförmedlare och arbetslösa skall fränkännas omdöme att söka jobb där det finns utsikter till framgång. Tänker man sig att arbetslöshetsersättningen skall sänkas eller dras in när de som alltid hamnar som nummer tio eller högre i kön till lediga jobb drar sig för att ta många arbetsgivarkontakter varje vecka? Är rekommendationen om fliti-

gare användning av sanktioner alls tillämplig när det nästan inte finns några lediga jobb att söka?

Att inrätta särskilda arbetsmarknadspolitiska åtgärder med huvudsakligt eller enbart syfte att arbetsviljepröva de arbetslösa skulle diskreditera åtgärden och på ett kränkande sätt stigmatisera de arbetslösa som hänvisas till sådan arbetsviljeprövning.

Behövs det en ny generation ekonomer för att arbetslöshetsfrågan åter skall kunna analyseras som ett marknadsmisslyckande och inte mest bara som de arbetslösas fel?

REFERENSER

Agell, J och P Lundborg (2003), "Survey Evidence on Wage Rigidity and Unemployment: Sweden in the 1990s", *Scandinavian Journal of Economics*, vol 105, s 15-29.

Carling, K, P-A Edin, A Harkman och B Holmlund (1996), "Unemployment Duration, Unemployment Benefits, and Labour Market Programs in Sweden", *Journal of Public Economics*, vol 59, s 313-334.

Carling, K, B Holmlund och A Vejsiu (2001), "Do Benefit Cuts Boost Job Findings? Swedish Evidence from the 1990s", *Economic Journal*, vol 111, s 766-790.

Eriksson, S och J Lagerström, "Competition Between Employed and Unemployed Job Applicants", IFAU, WP 2004:2.

Farm, A "Den nya vakansstatistiken" (2003), *Ekonomisk Debatt*, årg 31, nr 6, s 46-54.

Fredriksson, P och B Holmlund (2003), "Improving Incentives in Unemployment Insurance: A Review of Recent Research", WP 2003:10, Nationalekonomiska Institutionen, Uppsala universitet.

Fredriksson, P och B Holmlund (2004) "Hur ser en optimal arbetslöshetsförsäkring ut?", *Ekonomisk Debatt*, årg 32, nr 4, s 22-38.

Harkman, A (1997) "Arbetslöshetsersättning och arbetslöshetstid - vilken effekt hade sänkningen från 90 till 80 procents ersättningsnivå"? i Ura 1997:1. Arbetsmarknadsstyrelsen, Stockholm.

Johansson, S och J Selén, (2002) "Coping with Heterogeneities in the Difference in Differences Design", FIEF, WP no 183.

Johansson, S och J Selén: (2001) "Arbetslöshetsförsäkringen och arbetslösheten (2). Reformeffekt vid 1993 års sänkning av ersättningsgraden i arbetslöshetsförsäkringen?" FIEF, WP no 170.

Åberg, R (1997), "Är stigande jämviktsarbetslöshet huvudproblemet på arbetsmarknaden?" *Ekonomisk Debatt*, årg 25, nr 1 s 25-35.

Åberg, R (2001), "Equilibrium Unemployment, Search Behaviour and Unemployment Persistence", *Cambridge Journal of Economics*, vol 25, s 131-147.